

ENTRE L'OBLIT I LA MEMÒRIA: EL PATRIMONI DE LA GUERRA*

Joan Santacana Mestre. Universitat de Barcelona



Imatge actual del poble vell de Corbera d'Ebre (Tarragona) destruït durant la Guerra Civil.

Resumen

En el presente artículo su autor, Joan Santacana, profesor de Didáctica de la Historia de la Universidad de Barcelona, intenta responder a varias cuestiones analizando casos singulares del tratamiento del patrimonio colectivo; por un lado, el patrimonio de la guerra en las áreas limítrofes de la frontera franco-alemana sacudidas por varios conflictos y por otro, el del patrimonio de la guerra en Catalunya y España.

Palabras clave: Patrimonio de la guerra, memoria histórica, Alsacia, Cataluña.

* Vegeu el text de HERNÁNDEZ, F.X. i ÍÑIGUEZ, D. (2004): "Las guerras del siglo XXI en los museos". Revista *Iber* Núm. 39, abril 2004, Barcelona. pp. 17-30.

Abstract

In the present article the author, Joan Santacana, professor of Didactics of the History in the University of Barcelona, tries to answer to several questions analyzing singular cases of the treatment of the collective patrimony; on the one hand, the heritage of the war in the limiting areas of the French-German border shaken by several conflicts and by another hand the heritage of the war in Catalonia and Spain.

Keywords: *Heritage of the war, Historical memory, Alsace, Catalonia.*

Europa al llarg dels segles XIX i XX ha viscut múltiples conflictes i els territoris d'Alsàcia i Lorena són dues regions d'Europa occidental que han sofert les guerres contemporànies d'una manera directa i colpidora. Com a territoris fronterers els seus habitants coneixen el que és realment una guerra. Així, tot imaginant un individu que nasqués pels voltants de 1870 a Estrasburg, la seva documentació l'acreditaria com a francès, súbdit de Napoleó III. Al llarg de la seva infantesa i durant el període d'escolarització el seu mestre esdevindria "boche", és a dir, alemany. El mestre d'Història li explicaria en llengua alemanya el gloriós passat de la família Hohenzollern. Aquest anònim personatge, a l'edat de cinquanta anys, va veure com la seva documentació l'acreditava aquest cop com a ciutadà de la República francesa; amb l'arribada de la vellesa, cap als 70 anys, seria tornat a considerar alemany, ciutadà del III Reich i abans dels 75 anys, era tornat a ser considerat com a ciutadà francès. Cinc canvis de nacionalitat en menys d'un segle!

Lògicament, aquests canvis de nacionalitat no van ser pacífics; varen ser canvis traumàtics, amb tres guerres que van assolir la regió i Europa. Pel que fa a la primera guerra, anomenada Franco-Prussiana, el nostre personatge obtingué records i imatges gràcies als relats dels seus pares i avis; de l'anomenada Primera Gran Guerra, en va poder saber molt més, donat que el conflicte l'arreglègà enmig d'ambdós contendents. Amb la tercera contesa viscuda, la II Guerra Mundial, va haver de contemplar l'ocupació alemanya i la posterior ofensiva aliada que l'alliberaria de les tropes hitlerianes.

Una població com aquesta, martiritzada com va ser-ho per aquests anys de conflictes, fóra lògic que intentés eliminar els tràgics records de la seva memòria; fóra assenyat doncs, la destrucció i l'oblit d'aquest passat nefast. Tanmateix, això no ha estat així.

En el cas que hom volgués conèixer el context del primer dels conflictes que hem esmentat, és a dir el de la guerra Franco-Prussiana i la primera època de domini prussià, només hauria d'apropar-se per exemple a la ciutat d'Estrasburg. En aquesta capital descobriria el seu conegut cinturó fortificat obert al públic i ben conservat. Un dels fortins més emblemàtics d'aquest període, la *Feste Kaiser Wilhelm II* a Mutzig, és avui un monument impressionant, precursor del que més endavant esdevindrà la Línia Maginot. Complex militar subterrani, es trobava envoltat per espais de vigilància subterrànies, construïts amb ciment i comunicats entre ells, a més de trinxeres cobertes, parapets de ciment i zones de tir protegides, amb refugis blindats. La *Feste Kaiser Wilhelm II* de Mutzig, disposava d'observatoris monoblocs amb visió periscòpica, observatoris cuirassats pentagonals, blocs per a oficials i per allotjar-hi sistemes de transmissions, casamates per ametralladores, per artilleria de 9 cm, etc. Per tal d'afavorir el confort de la tropa, els quarters subterrànies gaudien de sistemes moderns de calefacció i ventilació, letrines i cuines, ... i tot aquest complex es conserva i és avui dia visitable. A més, s'investiga, es protegeix i es llega a les generacions futures, no com un passiu enorme que aixafa a l'administració pública, sinó com un valor important per a la comprensió del que

s'ha esdevingut aquest territori fronterer. Com assenyalen Bernard Bour, responsable del *Cercle d'Etude des Fortifications* i Auguste Schmitt, president de la *Société d'Histoire de Mutzig et Environs*, "Mutzig et sa région affirment sa vocation de lieu privilégié, berceau de la fortification technologique moderne. Hier, lieu d'invention, d'experimentation et de mise au point de techniques de fortification, aujourd'hui lieu de mémoire, de découverte, mais aussi de rapprochement franco-allemand dans une Europe pacifiée".¹

La *Feste Kaiser Wilhelm II* il·lustra un model de conservació, estudi, investigació i difusió del patrimoni militar, amb una total integració en el paisatge de pobles i ciutats. Dins aquesta mateixa línia d'espais de presentació del patrimoni de la guerra i sense ser exhaustius, trobem el complex fortificat més conegut, la Línia Maginot, un recorregut de centenars de quilòmetres on s'assenyalen totes les fortificacions, des del petit *ouvrage* de Rohrbach, fins al poderós conjunt de Schoenembourg, tot passant pel complex audiovisual de Simserhof, al país de Bitche.

Si hom visita Rohrbach, hi pot descobrir una petita fortificació en perfecte estat de conservació, tot un sistema de tres galeries subterrànies que uneixen tres blocs. Els blocs anomenats I i II són l'anomenada "Zona activa" i disposen de torres giratòries amb metralladores que controlen una àmplia superfície de tir; un sistema de muntacàrregues permetia l'abastiment i el municionament d'aquests blocs; per la seva banda, el Bloc III correspon al lloc de comandament, el quarter, les cuines, l'infermeria-hospital i els generadors d'energia, amb filtres d'aire contra gasos, central telefònica, zones de polvorí i sistemes de periscopis retràctils per l'observació exterior.²

La intervenció museogràfica a Rohrbach representa sens dubte el primer paradigma o model de presentació del patrimoni de la guerra; en aquesta infraestructura s'ha mantingut en perfecte funcionament el seu conjunt de manera que tots els mecanismes i sistemes semblen funcionar, des dels muntacàrregues fins a la ventilació, la fàbrica d'electricitat, els tallers, etc. Fins i tot els rebosts, la cuina o la infermeria ens faciliten la sensació d'haver estat abandonats per la tropa pocs dies abans de visitar-ne les seves de-



pendències. La qualitat de la visita a aquest espai s'aconsegueix gràcies a un sistema de visites guiades de gran eficàcia, per mitjà d'experts coneixedors del monument. L'enfocament museològic garanteix l'anàlisi del conjunt des d'una perspectiva civil, tot mostrant la vida a l'interior de la fortificació, l'activitat de la tropa i la tecnologia al servei de la guerra, en els anys que van precedir el conflicte de la II Guerra Mundial.

D'una manera semblant funciona el fortí de Schoenembourg, en el sector de la Línia Maginot de Haguenau, tot i que constitueix un segon model que, a diferència de l'anterior, es troba format per un enorme complex militar, possiblement, el millor dels que fins ara han estat conservats. El seu sistema de visita és lliure i tot es troba senyalitzat amb la finalitat per tal de recórrer el complex de manera autònoma, tot i que també hi ha circuits guiats. Ens trobem amb sis

1. BURTSCHER, P. (1999): *De la ceinture fortifiée de Strasbourg à la Position de la Bruche*. Strasbourg.

2. KOCH, O. (2002): *Le petit ouvrage de Rohrbach*. Ed. Association Fort Casso. Sarregemines.



blocs, comunicats per vies fèrries subterrànies que permetien l'abastiment de zones de combat o blocs actius. En els quaters subterranis s'hi podien allotjar fins a 500 soldats. S'hi conserven les campanes blindades, es disposava de grups electrògens amb motors Diesel de 160 CV, les cuines podien subministrar aliments de manera simultània a més de 600 individus i la xarxa de vies fèrries disposaven per a la circulació de combois de dues locomotores elèctriques tipus VETRA de cinc tones cada una. Les reserves de municions i armament eren enormes i a cada bloc s'hi podien acumular fins 9.000 obusos. A Schoenembourg, el visitant pot restar sorprès per la candidesa dels murals pintats pels soldats a les parets en aquell llunyà any de 1940.

Per finalitzar ens resta analitzar un darrer model de presentació del patrimoni de la Línia Maginot: el fortí de Simserhof, centre cultural i turístic planificat el 1995 amb la fórmula de conveni entre el Conseil Générale de la Moselle, la municipalitat de Biche, el Ministeri de Defensa i el govern de la Lorena. Es tractava d'una iniciativa singular que permeté la restauració del complex amb garanties científiques i suficient finançament. La iniciativa partia sens dubte del reconeixement explícit del patrimoni de la guerra i la necessitat de la seva posada en valor. En paraules de l'Inspector

General de l'Exèrcit d'una obra inscrita sota els paràmetres de "preservar la memòria" i que Simserhof esdevingués una etapa en el "camí de la memòria".

La intervenció va ser pionera atès que després de la restauració del monument, es va construir un Visitor's Center que funciona com una petita estació de trens. S'aprofitava així la xarxa de vies per a les vagonetes i els trens de municions dels que disposava el complex. Avui dia, els visitants són introduïts en aquest espai a través d'aquest sistema de transport i un cop són dins el recinte, el comboi, amb un sistema d'altaveus, recorre

les estances. En aquests espais s'hi troben instal·lats sistemes de pantalles amb "teatres virtuals" de gran format, pantalles de retroprojeccions i altres sistemes electrònics que s'activen automàticament en el moment que passa el comboi. D'aquesta manera, el visitant se submergeix dins la realitat de la Línia Maginot en els anys en què va romandre activa.

Els exemples esmentats s'inscriuen en una lògica i una dinàmica que considera que el patrimoni de les dues darreres guerres ha de ser considerat com una part important de l'herència cultural europea. Per aquest motiu i a l'entorn de les restes dels conflictes civils europeus han sorgit una multitud de museus i centres d'interpretació, que van des dels exemples esmentats de la Línia Maginot, els de l'anomenada "Muralla Atlàntica", fins a espais com el memorial canadenc a Vimy, el Memorial de Peronne o el dels camps de Flandes. Han estat museïtzats camps de batalla, com els contorns de Verdun, on avui el visitant pot transitar per l'interior de les trinxeres, contemplar els impressionants cràters de les bombes o adonar-se de la proximitat entre les línies enemigues. També han estat recuperats búnkers o fosses comunes.

Des d'una òptica del tractament científic del patrimoni, resulta evident que, malgrat els múltiples



aspectes que presenta un conflicte bèl·lic, el llegat patrimonial de la guerra és únic i no és possible fragmentar-lo ni excloure'n una part significativa. Aquesta és la primera norma que regeix qualsevol enfocament científic o tècnic sobre aquesta qüestió.

Una segona regla, vàlida i respectada a tota Europa, és la de no qüestionar el fet que les restes del passat bèl·lic recent formen part del patrimoni col·lectiu dels pobles. Hom no dubta a Europa que els camps de batalla, les fosses, els refugis i els artefactes d'aquest període de turbulència del continent són un patrimoni comú que ha de ser tractat de manera científica.

Hi ha una tercera regla o axioma i que demana i exigeix de no diferenciar entre allò que es pot "mostrar" i allò que no es pot "mostrar" sota qualsevol excusa o falàcia. Hom no està autoritzat a erigir-se en el censor del que és acceptable o no del passat dels pobles. El passat va existir i la funció del científic ja la va apuntar Herodot fa més de dos-mil set-cents anys quan afirmà que "la tasca de la Història és explicar la veritat". Aquesta és una regla inqüestionable. Ningú no posseeix l'autoritat per excloure del discurs allò que és considera desagradable o morbós. Un bon exemple és la ciutat de Berlín, on la pressió de la ciutadania ha obli-

gat a modificar ambiciosos projectes urbanístics i ha permès mostrar a les generacions futures les restes del que van ser els sòtans del quarter general de la GESTAPO, centre d'interrogatoris i tortures de tants i tants ciutadans. En aquest indret, avui peregrinen milers de visitants que recorren l'anomenada "Topografia del Terror".³

Finalment, tenim una darrera regla que no podem oblidar i és que allò que ha de ser extret del subsòl amb finalitats científiques només pot ser recuperat a través de tècniques arqueològiques. El coneixement de les guerres del segle passat, el tràgic segle XX, re-

quereix l'us sistemàtic de l'arqueologia. La negació d'aquest principi científic només redunda en perjudici del patrimoni i del coneixement de la veritat.

El tractament del patrimoni de la guerra a Espanya

En el darrer segle Espanya ha protagonitzat només conflictes civils. No ha participat en empreses bèl·liques rellevants i el seu territori ha estat camp de batalla d'enfrontaments en un àmbit reduït. La denominada Guerra Civil espanyola o Guerra d'Espanya (1936-1939) ha estat sens dubte el més cabdal d'aquests conflictes. I ha estat rellevant per motius diversos. En primer lloc, donat que de manera inexorable marca l'evolució històrica del país al llarg de la segona meitat del segle XX. Però també esdevé rellevant perquè aquest conflicte va ser el primer enfrontament entre dues ideologies que es desafiarien a mort a la II Guerra Mundial: el feixisme i el comunisme. Com a laboratori que va ser de la II Guerra Mundial, la guerra d'Espanya va

³. Vegeu el text de HILDEBRANDT, R. (2003): *Es geschacht an der mauer*. Berlín.



despertar un gran interès donat que a diferència de les guerres balcàniques, era el primer conflicte civil que protagonitzava un gran país europeu amb una transició de la Monarquia a la República exemplar. L'interès d'Europa i Amèrica per aquest conflicte va ser molt gran i una prova d'aquest fet són els milers de voluntaris que, d'alguna manera o altra es van incorporar al conflicte.

El triomf del bàndol feixista amb la posterior dictadura del general Franco, va fer que el patrimoni històric i arqueològic de la guerra estigués monopolitzat pels vencedors amb el tractament que òbviament van donar-li de "memorial de la Victòria". Places de vil·les i ciutats s'ompliren de monuments, les esglésies van ostentar a les seves façanes les llargues llistes de "caídos por Dios y por España" i els vencedors van fer-se construir el memorial-panteó del "Valle de los Caídos" en el cor del Guadarrama. En aquest espai, com en molts altres, batallons de presoners de guerra, desafectes al règim i presoners polítics aixecaren un monestir amb la seva gegantina creu de pedra. El franquisme va copiar el memorial de Verdun, amb la seva cripta, el seu monument i els seus mites polítics;⁴ tanmateix, a diferència de l'exemple francès, aquest memorial va ser també la tomba dels antics faraons.

I encara s'hi troben allí. La resta dels elements que podien constituir el patrimoni de la guerra és ja una altra història. Algunes localitats com Belchite van ser declarades monument com a record de la barbàrie; la xarxa de fortificacions dels fronts de batalla va desmantellada i les que van restar dempeus van quedar a disposició de l'exèrcit triomfador. Indrets emblemàtics com el mateix Alcázar de Toledo van reconstruir-se i transformar-se en un memorial de l'heroica resistència. En aquest edifici s'explicava l'heroica decisió del coronel que defensava la plaça de "sacrificar al seu fill abans que

rendir-se a les hordes marxistes, tot imitant a Guzmán el Bueno". L'Alcázar va convertir-se d'aquesta manera en un immens relicari. Igualment, algun lloc de comandament del Caudillo com el de la batalla de l'Ebre al Coll del Moro, a Tarragona, es va monumentalitzar amb diversos elements i la seva corresponent làpida.

I poca cosa més. Per als rituals patriòtics del franquisme, amb la catifa de cadàvers que jeien als seus peus i la litúrgia emprada en celebracions, era suficient. Els mites sobre la guerra creixerien en l'imaginari popular a base dels fastos del 18 de juliol i la àmplia literatura que sota control de la censura es publicaria al llarg de mig segle. Amb tot, el règim de Franco no va voler tractar mai el patrimoni de la guerra civil com altra cosa que un ritual de "damnatio memoriae" per als vençuts i de catarsi de victòria per al seu propi bàndol.

Transcorreguts ja tres quarts de segle, la guerra civil podria ser ja una guerra "del passat segle". Des d'un punt de vista científic, és lògic que hagués existit un intent per a recuperar aquest patrimoni per al seu estudi, de la mateixa manera com ha succeït a l'Europa occidental amb els exemples que hem esmentat.

4. Vegeu BUFFETAUT, Y. (2002): *Verdun*. 2002.



Després de l'establiment del nou règim de base democràtica, hagués estat lògic que hagués sorgit un tractament diferent d'aquest patrimoni. D'aquesta manera, una nova legislació sobre el tema hauria d'haver recollit de forma inequívoca que es tracta d'un veritable "patrimoni històric". Tanmateix, no ha estat així. El patrimoni de la guerra és avui objecte d'un espoli vergonyant, amb un estat incapaç de vetllar per ell, centenars de persones dotades amb detectors de metalls recorren els camps de batalla, els saqueigen impúdica i amb el seu botí passen a engruixir col·leccions privades o mercats de col·leccionistes. Els qui així es comporten, no cometem cap mena d'ilegalitat donat que cap llei protegeix aquest patrimoni. En la societat civil, aquest tipus de patrimoni ha aconseguit un cert valor; al començament, era un valor històric; avui és ja un valor crematístic.

I què es destrueix? La memòria. Imaginem-nos un camp de batalla com el de l'ofensiva de l'Ebre; imaginem-nos un front com el de Gaudesa, a la Terra Alta (Tarragona). En aquest lloc, els soldats visqueren i lluitaren a les trinxeres durant setmanes i mesos; molts hi van perdre la vida i allà van ser sepultats. Les restes materials i recipients dels seus aliments, l'impedimenta, l'armament, així com les traces dels seus abrics

i parapets, encara es conserven. Els pous on s'amagaven els tiradors es troben sovint en zones avui boscoses i obagues. Com a Alsàcia, com a Verdun. Aquests soldats menjaven aliments enllaunats, empraven càntirs, cànifols i cantimplors per beure aigua, per escriure a les seves companyes o familiars empraven tinters i per matar ho feien amb bales i granades. Tot això es troba avui escampat pels voltants del pou de tirador, de les trinxeres. Els soldats d'aquella època, com els d'ara, eliminaven els desperdits dels seus nius de metralladores i trinxeres i els llençaven a l'exterior. El mateix que feien

fa dos mil anys les legions de Cèsar. Si s'hagués realitzat un estudi arqueològic d'aquestes zones de batalla, amb una anàlisi espacial de les troballes, en podríem extreure molta informació sobre





les formes de vida, sobre el que realment menjàven, sobre la procedència de les llaunes de carn, els circuits reals d'abastiment de les unitats, etc. Si excavem algunes de les trinxeres, com de fet ha passat als camps de Flandes, coneixeriem el que va ocórrer en aquests llocs fa més de seixanta anys.

Malgrat que avui dia no resten molts espais d'aquests tipus intactes, aquesta tasca és una tasca irrenunciable de recuperació patrimonial. Tanmateix, no la podem portar a terme. El fet diferencial d'Espanya respecte a la resta de l'Europa occidental pel que fa a aquest patrimoni és evident per molts altres aspectes; Franco no va fer mai un museu de la Guerra Civil, no li interessava. Però els que després ens han governat tampoc ho han fet encara. Malgrat l'interès que existeix en àmplies capes de la població espanyola per conèixer aspectes civils del conflicte, no existeix de moment aquest equipament cultural; fins i tot les exposicions sobre el tema han estat escasses i de poca entitat. Ha estat l'Imperial War Museum de Londres el qui va portar a terme una de les primeres exposicions sobre aquesta temàtica.

A les grans capitals espanyoles, no s'ha fet mai res de semblant. En els escenaris de les grans batalles no ha estat museïtzada cap trinxera, no

s'han exhumat fosses amb finalitats exclusivament científiques, no s'ha fet cap inventari del patrimoni ni s'han portat a terme excavacions arqueològiques. Exemples, en trobem a milers. Així, al Museu Regional de la Comunitat de Madrid, inaugurat a començaments d'aquest segle mileni, es conserven restes arqueològiques de les excavacions realitzades a tota la comunitat. Naturalment, Madrid va estar rodejada per un cinturó de trinxeres i fortificacions al llarg de tota la guerra. No hi ha turó que no tingui trinxeres d'aquest període. Allà hi trobem bales, restes de correages, botes, tinters, obu-

sos, etc. En els estrats inferiors apareixen restes de l'Edat del Ferro o del Bronze o del Paleolític. En aquest context, es va proposar un muntatge arqueològic on s'exposava aquesta seqüència. La proposta no va prosperar. El material de la guerra civil no formava part de l'arqueologia de la comunitat.

Aquest oblit de determinats elements de la guerra en la mentalitat col·lectiva del nostre país és quelcom que es tria premeditadament o es decideix a l'atzar? Existeixen dos tipus de pèrdua de la memòria; una forma de perdre-la és senzillament l'oblit. Significa que hi ha elements que s'arxiven en el disc dur de la memòria però que poden recuperar-se. Una altra forma de perdre la memòria és la "destrucció" del disc dur i consisteix en voler esborrar definitivament un element de la memòria. En el cas de la Guerra Civil es donen els dos casos. Hi ha un oblit amb una funció gairebé terapèutica on no s'oblida, sinó que s'arxiva. I hi ha altres casos en els que s'actua mitjançant la destrucció. El patrimoni arqueològic, les restes materials del conflicte, per la seva capacitat evocadora, són sempre un instrument de lluita contra l'oblit i una manera d'impedir la destrucció de la memòria. Per aquest motiu és tan important per a un col·lectiu la seva conservació. Tant francesos com ale-



manys s'esforcen per conservar les restes dels conflictes que els van enfrontar en el passat. Els conserven perquè han superat el conflicte i volen analitzar els motius que els van conduir a ecometre absurdes batalles.

El cas espanyol és molt diferent. La no conservació de les restes materials del conflicte significa que avui dia encara són un instrument ideològic que està viu. Amb tot, per analitzar correctament les causes d'aquesta situació paradoxal i diferencial respecte a Europa, és precís apropar la lupa a casos concrets i comprovar com han estat resoltos.

Potser el lloc on es pugui analitzar aquest procés sigui Catalunya, on no existeix cap legislació protectora. Els continuats governs de Convergència i Unió no van tenir cap mena de preocupació al respecte. Tanmateix, sobre el seu territori va tenir lloc una de les batalles més decisives de la guerra: la batalla de l'Ebre. I aquesta batalla, que va ser una de les primeres batalles modernes del segle XX, amb una enorme participació de l'aviació, carros, duels artillers, etc., va deixar abundants restes de tot tipus; per la seva banda, l'alt nombre de baixes, també deixà restes humanes sota les trinxeres i fosses comunes. Un equip universitari, format per arqueòlegs, historiadors i arqueòlegs forenses va iniciar l'any 2000 la tasca d'inventariar i analitzar les restes dins el marc d'un ampli programa d'investigació finançat amb fons d'entitats diverses, tant catalanes com nord-americanes. Es van escollir algunes intervencions pilot a Gandesa, epicentre de la ba-



talla i en un petit poble anomenat Albinyana, partícep en la posterior batalla de Catalunya, també a Tarragona (Baix Penedès) on havien estat aniquilats petits grups de soldats republicans que tractaven d'impedir l'avenç imparabile dels franquistes cap a Barcelona, un cop desfet l'Exèrcit republicà a l'Ebre. L'objectiu de la intervenció era modest: es tractava d'establir un protocol d'intervencions per a casos similars per tal de plantejar a l'administració catalana la necessitat d'incorporar l'arqueologia per a aquests tipus de restes. Igualment, es tractava de reclamar l'atenció a l'administració sobre la conveniència d'incloure les restes de la guerra civil en el catàleg del patrimoni.

La investigació no va poder realitzar-se. L'alcalde convergent va negar el preceptiu permís tot alegant raons confuses i obscures. L'excusa esgrimida en el seu moment va consistir en què existia una Comissió Interdepartamental de la Generalitat que estava treballant en el tema. Naturalment, es tractava d'una excusa donat que no existeix cap disposició legal que impedeixi investigar a les universitats pel fet que hagi es-

tat formada una comissió *ad hoc*. Aquella negativa absurda va provocar la reacció unànime de tots els partits d'esquerra que anys després van formar el "tripartit". Fins i tot, qui esdevindria president del Parlament català amb el nou govern va mostrar la seva solidaritat amb els equips d'investigadors amb l'assistència a Albiniana el 9 d'agost en una jornada reivindicativa a favor de la Recuperació de la Memòria Històrica. També l'avui president Pasqual Maragall va recolzar per via d'una carta autògrafa la reivindicació i tot lamentant aquella absurda negativa. Altres diputats en el seu nom propi o en el del seu partit, van manifestar-se de manera idèntica. Tot apuntava a que l'esquerra catalana, en cas de governar, reaccionaria de manera molt diferent a com ho havia fet la dreta.

Aquest posicionament de l'alcalde d'un poble, militant d'un partit de la dreta catalana, no hauria de sorprendre totalment. Tanmateix, l'alcalde tenia al seu costat al govern català. El projecte va paralitzar-se per aquesta decidida política obstructionista del govern de Convergència i Unió. Aquesta actuació, aparentment absurda del govern català tenia tanmateix raons profundes, donat que no hem d'oblidar que dins la profunda trama política catalana, els ciutadans que votaven a UCD, eren els mateixos que havien constituït les bases sociològiques i polítiques del franquisme i que, aquests antics votants ucèdeistes serien després en el darrer quart de segle, els qui transferiren el vot, per una part als hereus directes del franquisme i per altre al nacionalisme de centre-dreta que representava a Convergència i Unió.

Amb tot, aquest episodi no va acabar aquí. A mitjans del mes de maig de l'any següent i sota un govern català d'esquerra, dos grups d'investigació universitaris de la Universitat de Barcelona i la Rovira i Virgili de Tarragona, van sol·licitar per conducte reglamentari el permís per excavar una fossa amb presumptes restes de soldats de l'exèrcit popular de la República, localitzada aquest cop al cementiri municipal de Castellbisbal (Barcelona). La investigació s'inscrivía dins el marc de l'ampli projecte que tenia per objecte potenciar els mètodes de l'arqueologia moderna en els contextos de la Guerra Civil, seguint els paràmetres del que ja



és habitual a la resta d'Europa en els jaciments dels dos conflictes mundials i que ja hem esmentat. En aquesta fossa existeixen les restes de combatents republicans que tot complint ordres, van intentar endarrerir l'avenç de les forces franquistes cap a l'interior de Catalunya. Si aquesta situació hagués estat produïda davant un jaciment de la I Guerra Mundial a la frontera franco-belga per posar un cas, el procés d'investigació hagués estat molt clar: en primer lloc i previ l'estudi documental, l'equip arqueològic, en aplicació dels protocols d'aquesta disciplina, hagués iniciat l'excavació, tot procedint a la identificació de les restes, anàlisi del material arqueològic, classificació tipològica i formulació d'hipòtesis interpretatives sobre la micro-història (identitat, causes de mort, estat, armament, procedència, unitat, etc.). Com és natural, ni el ministre de cultura ni cap altre autoritat política departamental o interdepartamental hagués intentat impedir aquest estudi històric-arqueològic. Els precedents amb aquests tipus d'investigacions són aclaparadors.

Tot semblava doncs, que amb un nou govern, aquest cop d'esquerres, la política catalana respecte a aquest tema, anava a canviar. Però no va ser així. El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i concretament la Direcció General de Patrimoni prohibí la intervenció sense cap argumentació científica. El recolzament pre-electorat dels partits d'esquerres del seu moment es tornà en una negativa intransigent. Com en el seu moment va fer Convergència i Unió, també ara al govern del "Tripartit" de l'esquerra

hi havia una Comissió. Quan a la primavera anterior, sota el govern de la dreta, els grups de l'esquerra catalana, van recolzar la sol·licitud per investigar, es va dir que existia una Comissió i amb tot, els partits polítics de l'esquerra van recolzar la iniciativa. Què havi canviat entre la primera sol·licitud d'investigació i la segona? Només el govern. Les dues universitats van presentar el mateix pla d'investigació: emprar els mateixos equips, implicar als mateixos professionals i, el que és encara més important, se suscrivien els mateixos objectius. La investigació tampoc no prosperà. Amb pressés, es va crear un equip que sota secret (!) excavà una fossa i realitzà un informe de tràmit. Així, altracop, l'esquerra impedia que el patrimoni de la Guerra Civil a Catalunya tingués el tractament científic que mereixia. Oblit o destrucció de la memòria?

L'oblit sigui potser necessari, però la destrucció de la memòria és automutilació. En tot cas, hem de triar allò que volem oblidar. Com escriu Castilla del Pino "si olvidamos aquello que es o puede ser útil para el presente y para el futuro, entonces no hemos aprendido nada y tenemos que volver a empezar... De hecho, la tarea de la Historia, como la de la psicoterapia, con

la que tantas analogías comparte, es hacer presente el pasado para después retrotraerlo al pasado, donde realmente está, donde ha de estar, para decirlo de alguna manera, "bien situado", esto es, con su verdadero significado, con sus nexos".⁵

Referencias bibliográficas

- BUFFETAUT, Y. (2002): *Verdun*. 2002.
- BURTSCHER, P. (1999): *De la ceinture fortifiée de Strasbourg à la Position de la Bruche*. Strasbourg.
- CASTILLA DEL PINO, C. (1995): "La memoria y la piedra", en GONZÁLEZ MORENO et alii, *Patrimoni: ¿Memoria o pesadilla?* Memoria 1990-1993. Diputación de Barcelona.
- HERNÁNDEZ, F.X.; ÍÑIGUEZ, D. (2004): "Las guerras del siglo XXI en los museos". Revista *Iber*, Núm. 39, abril 2004, Barcelona.
- HILDEBRANDT, R. (2003): *Es geschah an der mauer*. Berlín.
- KOCH, O. (2002): *Le petit ouvrage de Rohrbach*. Ed. Assotiation Fort Casso. Sarregemines.

5. CASTILLA DEL PINO, C. (1995): *La memoria y la piedra*, en GONZÁLEZ MORENO et alii, *Patrimoni: ¿Memoria o pesadilla?* Memoria 1990-1993. Diputación de Barcelona.

